

arkivXet

information från Arkiv Gävleborg

årgång 14 3/2007

Konståkning, bandy, backhoppning och skidor är några av de vinteridrotter Gefle IF visar upp på jubileumsfestens tablå. I bakgrunden sträcks en lagerkrans upp framför GIFs emblem, omgärdat av årtalen 1882 och 1907. 100 år senare är det dags för kalas igen.

Ett temanummer om vår äldsta idrottshistoria

En av Sveriges äldsta idrottsföreningar fyller 125 år i december. När det gäller "allround" idrott, det vill säga föreningar som utövar mer än en gren, är Gefle Idrottsförening faktiskt allra äldst. Det tycker vi är värt att ägna ett nummer av ArkivXet.

Gefle IF, som idag bland annat är en allsvensk fotbollsklubb och framgångsrik friidrottsförening, har en rik historia att se tillbaka på, en historia som är av både lokal- och riksintresse. Och ser tillbaka, det gör folk. Skolelever, högskolestudenter, doktorander och fritidsforskare använder Gefle IFs arkiv. Det gör förstås också föreningen själv. I det här numret publicerar vi inledningen till GIFs 125-årsskrift som förhoppningsvis kommer att finnas i handeln före jubileumsdagen 5 december.

Vi låter också en av de som använt materialet i sin forskning komma till tals. Gefle IF gjorde en pionjärsats när fotbollen kom till Gävle, men de var långt ifrån ensamma! När började man egentligen sparka boll och vilka var det som gjorde det?

För hundra år sedan slog Gefle IF på stort när man skulle fira sin 25-årsdag. Repetitionerna för festföreställningen på Gävle teater, där gymnastikuppvisning, dans, fäktning, boxning och ståtliga tablåer stod på programmet, upptog en stor del av hösten. Föreställningar var planerade till 13 och 14 december 1907, men den 8 december avled Kung Oscar II och landssorg utlystes. Festligheterna sköts upp till januari 1908.

Lisa Engström

En decemberdag i Gävle för 125 år sedan

Julhandeln hade börjat komma igång så smått i Gävles centrum tisdagen den 5 december 1882. Den 77-årige grosshandlaren Per Murén stod med sin käpp under armen och cylinderhatten lite tillbakatryckt på hjässan mitt på det pampiga Rådhus-torget och såg sig gillande omkring. Det hade bara gått 13 år sedan den stora branden rasade genom staden och tog med sig så gott som all bebyggelse norr om Gavleån, och här stod han nu och betraktade Sveriges modernaste stad.

Så långt hans öga kunde nå var allt nybyggt och fräscht...ja, med undantag för rådhuset och det Enneska palatset då. Dessa byggnader hade delvis klarat sig undan branden på grund av att de var byggda i sten och tegel, så exteriört såg de ut ungefär som 1869 trots att de invändigt hade genomgått stora förändringar.

I huset som den rike och mäktige Pehr Ennes en gång byggt som bostad för sig och sin familj var det nu butiker i bottenvåningen, och även om det var nästan tre veckor kvar till jul så fanns det antydningar till julutsmyckningar i skyltfönstren ut mot Rådhus-torget och Drottninggatan. Per Murén rynkade lite på näsan åt bjäfsset. Tänk såna tider, julskyltning redan i början av december. Var skulle det sluta om det fortsatte på det viset?

Nå, det var inte mycket han kunde göra åt den saken. Han fick glädjas åt den nya stadsmiljön i stället. Han vände sig norrut och granskade belåtet de späda trädstammarna som hade planterats efter branden och som så småningom förhoppningsvis skulle bilda en mäktig allé ända upp mot Norrtull, långt bortom Carl Johan Dyfvermans storslagna fontäner och till och med en bra bit bortom den nybyggda och pampiga teatern vid Staketgatan.

Visst var han en pratkvarn, den där Nils Ericson som kommit från Stockholm för att planera hur staden skulle byggas upp efter branden, men det var inget fel på hans idéer. Aldrig mer skulle en brand kunna spridas från hus till hus när staden delades av esplanader som den här.

Jodå, det var ett gott arbete som hade nedlagts efter den förödande eldsvådan. Inte ens Murén själv hade vågat hoppas att hans stad skulle återuppstå så snabbt och så kraftfullt att Gävle skulle vara en av Sveriges största städer bara 13 år senare, men nu stod han och konstaterade faktum.

Och Per Murén var väl medveten om sin egen betydelse för utvecklingen. Det var ju tack vare

Skidlöpning blev den första idrott som utövades av den nybildade föreningen. På den här bilden ser vi GIFs skidsektion 1907, Knut Lindholm, Josef Johansson och G Carlsson.

järnvägen han hade tagit initiativ till som nytt byggnadsmaterial kunde skickas till Gävle så snabbt efter branden, och även om han hade lämnat politiken just 1869 hade han fortfarande mycket att säga till om. Jo, nog hade han slagit näven i bordet några gånger under processen, och att han med alla sina bankaktier tjänade lite pengar på att det byggdes nya hus runt om i stan var ju en helt annan sak.

Han rynkade pannan vid tanken på att någon vågade ifrågasätta hans motiv, men tankarna skingrades när han fick se ett bekant ansikte i mängden. Var det inte löjtnant Moberg från infanteriregementet?

Jo, det var det. De båda herrarna möttes vid entrén till stadshotellet där i Enneska palatset, löjtnanten slog ihop klackarna och förde handen till mösskärmen i en stram honnör och Murén lyfte på sin eleganta hatt från Lars Haglunds fabrik, som hade startats i ett av de nybyggda husen på Drottninggatan bara tre år efter branden.

Vad kunde löjtnanten ha för ärende i staden en dag som denna? Jo, han hade kommit för att leda en sammankomst om bildandet av en sportförening i staden, och man hade hyrt en lokal som stadshotellet hade tillgänglig för denna typ av aktiviteter.

Såå, en sportförening? Intressant, tyckte den gamle grosshandlaren. För en sekund begrundade han till och med möjligheten att tjäna pengar på det hela, men han avtog snabbt tanken. Ungdomarna hade inga pengar, det fanns bättre möjligheter att låta kapitalet växa.

Herrarna småpratade en stund till och gick sedan åt varsitt håll sedan löjtnanten åter gjort honnör och Murén lyft på hatten.

Inne i stadshotellet visade en artig receptionist den stilige löjtnanten tillrätta, och i möteslokalen väntade ett stort antal unga män, däribland den tillförordnade landskontoristen Ernst Cratz som med sin bildade bakgrund genast utsågs att föra protokoll. Att Gustaf Moberg skulle utses till mötets ordförande var en ren formalitet, han hade varit med i planeringsarbetet från första början och själv formulerat uppdraget till stadens unga män som sedan en tid legat ute i Klintberg & Ströms bokhandel.

Mötet i stadshotellet utmynnade i att man tillsatte en kommitté, ledd av löjtnant Moberg, som fick i uppdrag att utfärda bindande teckningslista och

upprätta förslag till stadgar. Övriga ledamöter av kommittén var bokhållarna Fredrik Berggren och Hjalmar Ekbohm, "hvilka ägde att utverka sig tvänne andra framstående och för saken intresserade samhällsmedlemmars medverkan".

Så skedde också. Det dröjde bara en dryg vecka innan nästa sammanträde, och där utsågs en interimstyrelse som vid sidan av Moberg bestod av kontorschefen Axel Lundeberg och grosshandlaren Ernst Engström.

Herrarna var handlingskraftiga, det är tydligt. De bestämde sig genast för att undersöka förutsättningarna för att anlägga en skridskobana och för att, "om gynnsamt väder inträffade, företaga en öfning i skidlöpning söndagen den 17 december". Bara fyra dagar senare. Ett tiotal medlemmar kom för att åka skidor denna decembersöndag, och därmed kan man väl säga att Sveriges äldsta idrottsförening hade börjat idrotta.

Ett nytt möte utlystes till den 24 januari 1883. Där antogs stadgar och föreningens namn ändrades till Gefle Idrottsförening. Samtidigt valdes också den första riktiga styrelsen, och så här såg den ut:

Ordförande	Löjtnanten Gustaf Moberg
Vice ordförande	Kassören Per Kjellerstedt
Sekreterare	Redaktören O. Serrander
Skattmästare	Grosshandlaren Ernst Engström
Intendent	Bokhållaren Fr. Berggren
Suppleanter	Bokhållaren Hjalmar Ekbohm och

En av GIFs många skridskobanor, dock inte den vid Kvarndammen. Den här låg ovanför kraftstationen i Boulognerskogen och drevs i samarbete med IFK Gävle och Gefle Sport- och gymnastikförening. Bilden är från en konståkningstävling omkring 1910.

kontorschefen Axel Lundeberg.

Den nyvalda styrelsen konstaterade belåtet att skidutflykten blivit lyckad och beslutade att nästa viktiga steg i föreningens utveckling skulle bli att anlägga en skridskobana på Kvarndammen i Gavleån.

Av detta blev dock intet eftersom vinterkylan inte ville infinna sig. Herrarna i styrelsen såg ut över en isfri kvarndamm och någon muttrade om att det minsann var andra vintrar förr innan alla dessa fabriker började spy ut rök och förgifta den friska stadsluften.

- Ja minsann, utbrast Serrander. Nog var det is här varje vinter innan fabrikör Sjöberg byggde sitt ullspinneri och Boberg började bränna porslin. Förresten, vem vet vad kakelfabriken uppe vid Södertull släpper ut för ämnen?

- Säg det, instämde bokhållare Berggren. Och Muréns fabrik i Strömsbro kan man också fundera över. Den är så stor så det är alldeles onaturligt. Kan inte vara bra för...för, ja, miljön.

- Det finns annat också, sa grosshandlare Engström. Ångsågen i Avaström förpestar luften där nere, och man kan ju undra vad järnverket i Forsbacka släpper ut i vattnet. Det kommer kanske en massa varmvatten därifrån som gör att vi inte får

någon is här nere.

- Jaja, suckade löjtnant Moberg. Men det är såna tider, det är svårt att stoppa utvecklingen. Det finns ju ett järnverk i Sandviken också, och G. F. Göransson har sagt att han tror att järnverket kommer att växa till sig. Men vi får väl se.

- Jag är i alla fall lite orolig, sa Berggren. Det kan inte vara bra med alla fabriker. Någon gång i framtiden kommer folk att börja reagera på allvar.

- Ja du, Berggren, du har kanske rätt, sa Moberg. Men det är bra för stan att det kommer nya fabriker så att folk har någonstans att arbeta. Vem vet, en vacker dag kommer det kanske att finnas en arbetsplats för mig här också. Jag skulle inte ha något emot om de byggde ett regemente i Gävle. Kanske där borta.

Sa löjtnant Moberg och pekade bort mot gläntan tvärs över ån från udden i Boulognerskogen där herrarna stod.

- Såna fantasier, muttrade Serrander. Nej, mina herrar, nu går vi hem innan det blir för mörkt. Vi har en idrottsförening att sköta.

Ulf Kriström

Ulf Kriström är journalist på Gefle Dagblad och författaren bakom GIFs jubileumsbok.

Så småningom började GIF även med bollsport. Robert Carrick, som räknas som den som introducerade fotbollen i Gävle, sitter här i mittenraden längst till höger i Gefle IFs DM-lag 1906.

Brynäs IF:s fotbollsspelare på träning 1917.

Då kom världens populäraste lek till Gävle

Fotboll är idag världens största och populäraste idrott. Den utövas uppskattningsvis av totalt ofantliga 200 miljoner spelare runt om i världen där Sverige bidrar med cirka 652 000 aktiva. I Gävle finns det idag cirka 4 100 aktiva fotbollsspelare. Jag tänkte i denna artikel gå igenom hur och när allt detta började i Gävle.

Bakgrund

Fotboll har förekommit väldigt långt tillbaka i tiden. Man spelade olika former av bollspel i Kina, Egypten, Grekland och Rom för flera tusen år sedan. I medeltida Italien (Calcio) och Frankrike (Soule) fanns varianter av fotboll. I England kan man spåra den våldsamma varianten av folkfotboll till 1100-talet. Den spelade man med obegränsat antal deltagare och den spelades ofta mellan hela byar. Det fanns inga regler och skador, till och med dödsfall, var vanligt.

Den mera moderna varianten av fotboll uppstod och utvecklades under 1800-talet inom *Public School sporten* i England som från början var en uppfostringsvariant för de övre samhällsskiktens söner. Man disciplinerade internatelevernas fritid genom denna tävlingsidrott mellan de olika skolorna. Ett skäl till fotbollens genomslagskraft kan betecknas som pedagogiska, eleverna fick här träna på viktiga ingredienser som samarbetsför-

måga och laganda. Fotbollen blev dock inte en riktigt stor folksport i England förrän arbetarklassen började intressera sig och tilläts spela fotboll i mitten på 1800-talet.

Fotbollen kom i slutet av 1800-talet, via engelska sjömän, till Sverige. I början hade man svårt att organisera sig men på 1890-talet lyckades man komma överrens om samma regler och matcher började spelas. Vid denna tidpunkt var förespråkarna för den så populära Ling-gymnastiken emot fotbollen i Sverige då den ansåg vara onyttig och farlig, rent av vanebildande. I början var det endast över- och medelklassen som spelade fotboll men både arbetarklassen och kvinnorna fick så småningom tillträde till fotbollen. Arbetarklassens inträde bidrog, som i England, till att sporten blev alltmer populär och blev efter första världskriget en massrörelse.

Starten och föreningarna i Gävle

Den organiserade fotbollen startade i Gävle 1896. Det var Robert Carrick jr och Gefle IF som startade med fotbollsövningar varje onsdag. Man kan därmed säga att Robert Carrick jr är Gävlefotbollens fader. Den första matchen spelades mellan Gefle IF och Skutskärs IF den 5/8 1898. Gefle IF deltog under åren kring sekelskiftet i spelet om von Rosens pokal och vann denna serie både

1899, 1900 och 1902 och ansågs då som svenska mästare. De tog via dessa tre segrar hem det första av von Rosens vandringspris för alltid och sågs som den tidens svenska storlag.

Efter 1907 var det Gästriklands idrottsförbund som administrerade och organiserade matcherna i Gävle (1903-1907 var det Avdelningsstyrelsen för fotboll och bandy). Totalt är det 12 föreningar som har spelat tävlingsfotboll i Gävle mellan åren 1903 och 1919, organiserad av något förbund. Dessa 12 är Gefle IF (med start för fotbollen 1896), Gefle Sport och Gymnastikförening (1901), IFK Gävle (1902), IF Drott (1904), IF Norden (1905), IF Viking (1905), IF Svea (1906), GGIK (1907), Bollklubben af 1909 (1909), Brynäs IF (1914), Bomhus IK (1916) och I14 IF (1916).

Det finns förutom dessa 12 lag flera föreningar som bedrivit fotbollsverksamhet, dock ej organiserad av förbundet. Gefle Gymnasii IF var faktiskt först att spela fotboll. De köpte in två fotbollar redan 1884 och spelade bevisligen fotboll så tidigt som 1886 – alltså redan 10 år innan Gefle IF började med sina "övningar", vilket är ganska fascinerande.

Vem spelade?

Gefle Gymnasii IF (verksam på nuvarande Vasaskolan) var som det låter en skolidrottsförening där skolungdomar spelade. För att se vem som spelade fotboll i de organiserade föreningarna har jag jämfört styrelsemedlemmarnas yrken, vilket medfört att mina resultat inte är riktigt tillförlitliga.

Man kan dock via denna metod placera in Gefle

IF till överklass, IFK Gefle är svårare att placera då man kan säga att de hörde till högre medelklass eller överklass. Gefle Sport- och gymnastikförening kan man placera in under medelklass. Brynäs IF går klart att definiera som arbetarklass. Tyvärr är det bara dessa fyra föreningar som jag har tittat på. De andra åtta föreningarnas samhällsklasstillhörighet kan jag endast spekulera i vilket jag låter bli med här.

Den oorganiserade fotbollen

Jag har hittills i denna text endast tagit upp den organiserade fotbollen vilket inte helt visar fotbollens tidiga historia i Gävle. Med stor sannolikhet spelades det dock även mycket fotboll oorganiserat. Med detta menar jag alla de kamratgång, kvarterssammanslutningar som spelade fotboll på sin lediga tid. För "leka" fotboll räckte det med att de hade en boll och en fri yta vid en park, en gårdsyta eller liknande att spela på.

I början av fotbollens framväxande var det av naturliga skäl väldigt svårt att få tillgång till riktiga planer, det var enklare att använda en ledig yta och dela upp människorna i två lag och spela. Problemen för att kunna spela organisatoriskt var flera, man var tvungen att vara minst 11 stycken, ha tillgång till en plan, ha kunskap om hur man bildade en förening, ha ekonomi för att köpa in enhetlig klädsel. Detta bör ha varit ett stort problem för många människor i Gävle vid det förra seklets första år.

I Brynäs IF:s första match hette motståndarlaget Tvärgatornas Försvar. De kan ha varit ett sådant lag, ett kamratgång, utan att vara en bildad fören-

Invigningen av skarpskyttarnas idrottsplats på Rödningen 1908. Här spelar två kombinationslag mot varandra: Gefle IF/ IF Drott och IFK Gävle/ Gävle Sport- och gymnastikförening. Den sistnämnda kombinationen vann med 2 – 1.

ing med styrelse, som spelade för nöjets skull och ställde upp mot Brynäs. Sådana föreningar fanns det förmodligen gott om under den tidiga fotbollen. IF Viking som spelade under förbundets organisation 1905 var en förening (dock utan protokoll eller annat material bevarat) som endast var med under just detta år och sedan gick i graven.

Att det i början av fotbollens framgångssaga fanns många föreningar som genom årens lopp har dött ut och lagts ner är tydligt. De föreningar som under de tidiga åren spelade inom förbundets regi så som IF Norden, IF Svea, IF Viking och IF Drott, Bollklubben af 1909, I 14 IF visar bara på en mängd föreningar som idag, cirka 100 år senare är nedlagda och mer eller mindre okända för dagens fotbollsintresserade gävlebor.

Förutom de tolv organiserade föreningarna tillkommer de föreningar som inte spelade inom förbundets regi, Gävle Gymnasii IF, Gävle Borgareskolas IF, Bomhus IF, Kastets IF och Tvärgatornas

Försvar som är om möjligt ännu mindre kända. En väldigt intressant händelse är det att I 14 IF:s deltog i seriespelet 1916 – mitt under första världskriget. Hur kunde I 14 IF ställa upp i förbundets serie för första gången just detta år? Det skulle vara roligt att veta hur bakgrund ser ut och hur resonemanget gick innan det tilläts.

Det var alltså så här fotbollens lite motiga historia började i just staden Gävle, från starten 1896 (eller 1886?) fram till 1920-talet då nästa kapitel i framgångssagan om världens populäraste lek tog sin början, nämligen massrörelsen till att bli en etablerad, och accepterad, folksport.

Jonas Liw

Jonas Liw har skrivit sin B-uppsats i historia vid högskolan i Gävle om Gävlefotbollen fram till 1919. Uppsatsen belönades med hembygdsföreningen Gävle Gilles stipendium 2007. C-uppsatsen behandlar damfotbollens utveckling i Gästrikland från muntrationsmatcher till seriespel 1917 – 1971.

En glimt från arkivets forskarsal

Rune Hedlund från Hudiksvalls missionsförsamling sitter i forskarsalen 5 september 2007.

Vilket arkivmaterial är det du tittar i?

- Det är handlingar och framförallt dagböcker från ett missionspar som hette Elisabeth och Fredrik Karlström.
- Orsaken till att jag blev intresserad var att paret flyttade till Hudiksvall på 60-talet. Jag träffade dem då och skjutsade dem till olika möten. De berättade en del om sitt liv som missionärer i Kina och nu vill jag veta mer.
- 1938 skulle Elisabeth resa som missionär till Kina, men resan kom att ta två år på grund av Japans invasion av Kina. När hon kom fram gifte hon sig med sin fästman som kommit till Kina 1936. Det hade alltså varit åtskilda i tre år! Där levde de sedan fram till 1945 då Kina blev kommunistiskt och alla missionärer tvingades lämna landet.

Är det något som är särskilt intressant?

- Framförallt är det Lisas dagboksskildringar av den långa resan till Kina som intresserar mig. Men jag kommer även att skriva, i kyrkans församlings-

Rune Hedlund, Hudiksvalls missionsförsamling, i arkivets forskarsal.

blad, om hela perioden fram till att de lämnade Kina.

Lisa Engström

Ur Elisabeths dagbok 10 oktober 1938:

Varit på däck hela denna varma dag. Sett stora berg. Afrika på höger sida och Spanien på vänster. Ett berg med snö på toppen, ett annat är bebyggt. Även nästa dag lika fin. Gud beskyddar oss.

Nya medlemmar

Los socialdemokratiska förening
Hanebo centeravd/Hanebo centerkvinnor
Majblommeföreningen, Ljusdal
Ung företagsamhet Gävleborg
Hybo AIK

Lottefors vägförening
Iranska föreningen, Gävle
Häcklinge byamän, Valbo
Moderata samlingspartiet, Ljusdal
Kvinnojouren Ljusglinten, Ljusdal

Grattis 100 år!

IOGT-NTO lokalförening Ljus, Bergsjö
Jädraås socialdemokratiska förening
Ockelbo socialdemokratiska förening
Mellansvenska handelskammaren för
Gävleborg och Dalarna
Metallindustriarbetareförbundet avd 169,
Hofors
Pappersindustriarbetareförbundet avd 106,
Vallvik
Gästriklands idrottsförbund
Gävle rödakorskrets
Hamrånge socialdemokratiska förening
Forsbacka socialdemokratiska förening

Plusgiro blir Bankgiro

Från och med 2007-07-01 har arkivet över-
gått från plusgiro till bankgiro.

Nytt bankgironummer: **5067-2237**

nyheter
i

Sport-Kostymer

från 24 kr.
till 45 kr.

Sportmössor,

Sport-Pjäxor, Sweaters, Sport-Vantar, Sportstrumpor,
Benlindor, Ryggsäckar, Thermosflaskor m. m., m. m.

Axel Lidholm,

Herrekipering,
Herrskrädderi,

Drottningg. 30.

Arkiv Gävleborg bevarar och tillgängliggör arkivhandlingar från föreningar, företag och privatpersoner i Gävleborgs län. Arkivet arbetar också med att dokumentera och stimulera till forskning om länets historia. Forskarsal och arkiv har öppet vardagar 8.30 - 16.00.

arkivXet är en kanal mellan Arkiv Gävleborg och dess medlemmar - en kanal som förstås kan och ska utnyttjas i båda riktningarna...

Redaktion: *Lisa Engström, Barbro Eriksson, Agnetha Nellfors och Barbro Sollbe*

arkiv gävleborg

Södra Fältskärsgatan 10, 802 80 Gävle, tel 026 - 10 88 70, fax 026 - 10 65 61

e-post: arkivet@arkivgavleborg.se

Hemsida: www.arkivgavleborg.se